

Юлія ШЕЛЕП

ІНТЕРВ'Ю ІЗ СИНОМ ПЕРШОГО СЕКРЕТАРЯ ЛЬВІВСЬКОГО МІСЬКОМУ, А ЗГОДОМ ПЕРШОГО СЕКРЕТАРЯ ЗАКАРПАТСЬКОГО ОБКОМУ КПУ О. Г. БАНДРОВСЬКИМ

– Про представників радянської партноменклатури свого часу було висловлено багато негативу. Їм закидали зловживання владою, хабарництво, аморальну поведінку тощо. Однак серед радянських керівників було багато таких, що свято вірили у пропаговані радянською державою ідеали й самозречено працювали на своєму посту. Одним із таких людей був Ваш батько – Бандровський. Розкажіть, будь ласка, про нього докладніше. Коли і де він народився? В якій сім'ї виховувався? Яку отримав освіту?

Батько родом з Кіровоградщини. Закінчив радіотехнічний факультет Київського політехнічного інституту. На факультеті був дуже активним студентом, був у комсомольських організаціях. У 60-ті роки широко пропагували ідею побудови комунізму з людським обличчям, і багато людей в це свято вірили. Загалом у той час у партійні організації приходило багато людей з низів, бо, на відміну від багатьох секретарів обкомів, батько проходив ту всю ланку: працював майстром, технологом, начальником цеху Львівського ВО “Мікроприлад”. У нього була технічна освіта, яка йому допомагала, він дивився на все з огляду на технічні норми, бо партійна робота поєднувала багато факторів. Наприклад, знімали перших секретарів з посади навіть за те, що ветеран війни посковзнувся і впав, бо не було завезено піску, для цього було достатньо навіть однієї скарги. Батько ввів багато новинок реформаторських, він займався господарством, багато років він займав ту посаду (16 років), мало хто так довго обіймав таку посаду.

– Де батько познайомився зі своєю дружиною і Вашою мамою?

Мої батьки зустрілись вже у Львові. Батько закінчив Київський політехнічний інститут, був направлений на завод “Львівприлад”, працював інженером, потім парторгом цеху. Тобто він проходив ту всю партійну драбину з низів.

– Розкажіть про характер Вашого батька.

Він дуже не любив, коли йому брешуть. Я йому завжди казав: “Ну ти подумай, хто повірить у відвертість з керівником на такій посаді, люди брешуть не тому, що хочуть збрехати, вони бояться за наслідки того, що вони скажуть”. Наприклад, постраждає якийсь начальник, який потім зведе з ним рахунки, якщо він скаже якусь неправду. Батько цього не розумів. Потім, щоправда, він сказав, я дозволяю один раз мені збрехати, один раз я ще можу пробачити, але якщо другий, то я вже такої людини не приймаю і не розумію. Дуже болоче це сприймав.

– Чи змінилося життя Вашої родини після призначення батька першим секретарем Львівського міськкому?

В той час, коли я народився, він був заввідділом обкому партії, а потім був призначений першим секретарем десь в 1964 р. Тоді відповідно, як тільки змінювався статус – змінювалась і державна квартира. Ми мали дві кімнати на вул. Пархоменка, навпроти входу в Стрийський парк, а переїхали в чотири кімнати на вул. Маяковського. Ми жили з батьками тата. Родина наша складалась зі шести осіб: мама, тато, бабуся, дідо, старша сестра і я.

– Наскільки напруженим був робочий день Вашого батька?

На батьковому ювілеї я говорив, що мене виховував не батько, а світлий образ його. Коли я прокидався вранці, то батька вже не було, коли засинав, то ще не було. Батько на 8 годину вже мав бути на роботі, звичайно, було забезпечено машину з водієм. На обід батько приїжджав додому, бо міськком партії знаходився на проспекті Шевченка. О першій годині він приїжджав обідати, з першої до другої був обід, і потім повертався на роботу. А вже вечір – то як робота дозволяла. Робота в нього була у всі робочі дні. Часто мама над цим кепкувала, бо вона працювала доцентом на кафедрі фізики торгово-економічного інституту, то вона казала, що працює за 300 рублів, а батько працює за 200 рублів, але в неї вільний графік, а він постійно на роботі, вдома його немає і приносить тільки 200 крб. Такою була зарплата першого секретаря обкому – тільки 200 крб., плюс 60 крб. депутатських, а мама мала 320 крб. – доцентську ставку? вона сміялась: “хто в домі господар”. Однак у нас були такі свята сімейні, то іноді в неділю ми виїжджали десь на природу, на рибалку мене батько деколи брав.

Єдине, з чим в батька були завжди проблеми, то з тим, що він сильно віддавався роботі. Наприклад, пам’ятаю, коли згорів у Львові повністю хлібозавод. Батько ввечері поїхав туди, і повернувся за сім днів, коли той повністю зруйнований завод не почав виробляти хліб. Такі екстраординарні ситуації траплялися доволі часто. Як-от прорвало колектор біля Оперного театру, під час травневих демонстрацій. Вважали, що це якась провокація, терористичний акт, а колектор просто був старий, то батько мусив їхати негайно вирішувати ту проблему.

– Чи розповідав Ваш батько про стосунки з колегами по роботі?

Виникали певні проблеми. Наприклад, в Закарпатті його підставили один раз. Коли він приїхав в Закарпаття там була така частина людей, яка його не сприймала. Батько чотири місяці жив в обкомі. Всі чекали, щоб він вигнав попереднього секретаря, якого відправили на пенсію. Однак батько сказав: “Я не буду тим займатись, є облвиконком, який повинен надати мені житло”. А всі чекали, що він видасть наказ, розпорядження, щоб вигнати людину, то батько сказав: “Людина попрацювала, їй треба десь жити, а ви повинні мені знайти службове помешкання”. Єдине, що батько заробив за всі ці роки, це особняк, де мама живе, хоча, якщо порівнювати його з сучасними особняками, то він досить скромний: 4 кімнати, загальна площа – 60 м².

Із службовими зловживаннями батько більше на Закарпатті мав справу, бо діти секретарів як їхали за кордон, то часто дзвонили, просили допомоги у швидкому його перетині. Батько у цих питаннях був категоричним, казав прямо: “Я не буду тим займатись, що значить зробити кордон...”.

– За яких обставин відбулося переведення Вашого батька в Закарпатську область?

У радянські часи, щоб зняти людину з партійної роботи, треба було або знайти на нього якийсь компромат, або підставити його, наприклад, на якомусь хабарі. Тут часто вагому роль відігравали жінки, або спокуси, або дати на підвищення. От батька В. Ф. Добрик хотів тоді усунути, щоб мати можливість робити зі Львовом все, що йому треба. Пощастило, що секретаря Закарпатського обкому відправили на пенсію, тоді В. Добрик сам Щербицькому дав рекомендацію, що в мене є товариш, перевірена людина. Тоді унікальна була ситуація. Батька переводять з мамою, а я залишався працювати у Львівському університеті. Один генерал, який забрав у багатодітної сім'ї особняк і це дійшло до Києва, мав постраждати. І В. Добрик прийняв таке рішення: передати квартиру Й. Бандровського тому генералу, щоб врятувати, а насправді генерал мав залишатись в тому особняку, а я мав би жити в нашій колишній квартирі. Батько був дуже проти, казав: “Ви забрали квартиру, офіційним документом, мені треба нове житло в Закарпатті, а син залишається тут, то дайте йому житло, на яке він має право”. Тоді була дуже цікава ситуація, я писав відмову від чотирикімнатної квартири, бо мені “заважає” рух автомобілів, і мені дали однокімнатну.

Окрім того, в цьому переведенні не останню роль також відіграла смерть та поховання на Личакові Івасюка. Батько розповідав, що він про смерть та похорон Івасюка знає більше деталей, бо тоді ще працювала така організація, як КДБ. Коли тіло Івасюка знайшли у лісі поблизу Львова, то виникло питання про поховання, водночас, як відомо, самогубців на кладовищі не ховають. У той час першого секретаря Львівського обкому партії В. Добрика не було на місці, а другий секретар зателефонував батькові із запитанням: “Що думаєте, як будемо його ховати?”. Батько досить гостро зреагував: “Ви мене не питайте. Або кажіть, що маю робити, або я вирішую сам”. Тато мав завжди принциповий характер, тому і вирішив поховати на Личаківському кладовищі з усіма почестями.

– Чи під час переведення в іншу область з Вашим батьком пішли із Львівського міському й інші працівники?

Так. Коли його переводили, то він шукав людей, кого можна забрати з собою. Закарпаття – це специфічний регіон, там галичан не любили. То він тягнув своїх, бо з чогось треба починати, треба мати тих, кому можна довіряти, тому брали переважно тих, з ким вже працювали.

– Розкажіть про Ваше помешкання. Яким був побут Вашої родини? Як змінювався?

На Маяковського, 27 було дуже гарне помешкання, цікава там історія. Це будинок з 1927 року, польський люкс, бо коли ми мали в'їхати, то навколо були дзвінки для прислуги. В тій квартирі колись жив відомий львівський адвокат. На той час такі квартири були лише для партійних працівників певного рангу, однак тоді деякі секретарі обкомів вже жили навіть в особняках. У помешканні було дуже багато коридорів і по два виходи з кімнат. Правда, під нами жив ректор Гаврилюк, то він займав цілий поверх.

Щодо меблів, то вони замовлялись. Виробник, звичайно, був український. Так, це була державна ціна, звичайна людина за такою ціною не могла придбати, однак батькові приносили рахунок і він розплачувався за тією ціною.

– Розкажіть, де брали продукти, хто займався приготуванням їжі?

Для партійних працівників на той час були окремі магазини. Дзвонили з цього магазину (цим займалась мама), вона писала перелік продуктів, які треба було привезти, і раз на тиждень вони приїжджали, привозили корзину. Зрозуміло, що цих продуктів у звичайних магазинах не було. Причому батько цього не приховував, він казав: “Ну, слухайте, я працюю кожного дня, мені немає часу замовляти, я ж сам ці продукти оплачую”. Справа в тому, що коли створили цей магазин, то кількість тих, хто ним користувався, була значно більшою, ніж кількість тих, у кого була реальна необхідність.

Оскільки мама працювала, то вона приготуванням їжі фактично не займалась, готувала бабуся.

– Які були у Вас контакти з родичами? Чи допомагали їм?

Батько допомагав родичам. В нього була досить велика родина. Наприклад, одного разу прийшов Андрій – він так представився, сказав, що залишився круглим сиротою, і звернувся до батька, який допоміг йому вступити в Київський інститут кінематографії. Хлопець став режисером, зараз живе в Сан-Франциско. У нього дитина захворіла після Чорнобиля і батько допоміг йому виїхати за кордон, бо тоді не так просто було це зробити.

До речі, батько завжди займав таку позицію: кожен член родини міг звернутися до батька, особливо, якщо він бачив якусь несправедливість. Наприклад, зі мною в класі вчився дуже талановитий хлопець, але він був єврей за національністю, тож три роки поспіль поступав в Академію мистецтв і не міг вступити (тоді таких не приймали). Я показав батькові його роботи, і завдяки його втручанням хлопець таки став студентом. Це був не єдиний випадок, коли батько йшов на службовий злочин. Я був закоханий в одну дівчину, а мама її дуже хотіла мати телефон. Я попросив, щоб їм провели телефон поза чергою, і він вирішив це питання. Зрозуміло, що у цій ситуації він скоріше вчинив як батько, а не секретар міськкому.

– Як проводили вільний час? Чи їздили у відпустки?

У секретарів був чіткий графік, якщо відправляли у відпустку, то знали про це заздалегідь. Батько ніколи без мами не їздив, а мене відправляли з бабцею у якесь інше місце, переважно в Одесу, а батьки найчастіше їхали в Крим. Я перший раз до батьків приїхав у відпустку, коли був на останньому курсі історичного факультету, причому самостійно приїхав, проте випадково. Я працював над дипломною роботою і приїхав в Сочі.

В останні роки, то він вже їздив за кордон, бо з’явилися друзі. Закарпатська область – то чотири кордони, отже, вони запрошували, а в радянський час переважно були визначені саме для партійних працівників санаторії. Батько зазвичай вибирав, щоб там був лікувальний момент, бо в нього був цукровий діабет, він так іноді сміявся: “Я на партійній роботі нажив тільки цукрового діабету, жодних статків, машин”. Пам’ятаю, вже в 90-х роках йому запропонували викупити машину, на якій він їздив, коли був секретарем обкому, тоді розпродавався обкомівський гараж, то батько каже: “я людям розпродам”. Він залишився в тій області, де був секретарем обкому, що взагалі унікальне явище, бо зазвичай секретарі обкому на пенсію виходили в Москву, подалі від тих областей, де вони працювали. А батько сказав: “Так, я можу купити за дві тисячі Волгу, на якій їздив (бо він розумів, що то не ринкова ціна), але як я буду людям в очі дивитись, що я скористався своїм становищем”. Тоді ще дуже пильнували за цими моментами.

Було ще одне таке цікаве дозвілля. Оскільки партійні працівники не могли ходити в звичайні кінотеатри, то раз на два тижні, там, де зараз обласна адміністрація, був один зал (де сучасні відділи охорони культурної спадщини), де переглядали всі фільми, що привозили в прокат. Працівник КДБ підбирав фільми і влаштовував такий перегляд. Батько іноді брав маму, сестру або мене, і переглядали фільми, що йшли в прокаті. Це було зроблено для того, щоб партійні працівники знали, які фільми є. За вечір можна було переглянути три-чотири фільми, часто такі, які на Україну навіть не пускали.

– А розкажіть чи були спеціальні лікарні для партійних працівників?

Так, були. Восьма лікарня, наприклад. Там було створено спеціальний підрозділ, який займався лікуванням і обслуговуванням лише партійних працівників. Я постраждав від цього, бо коли був ще малим, то всі антибіотики на мені перепробували. Лікарі ставили різні діагнози, причому вони не завжди були правильними. От пам'ятаю одну ситуацію, коли прийшов до лікаря і він запитує: “на що скаржитесь?”, я відповідаю: “ні на що”, а він мені у відповідь: “неправильно, якщо ви ні на що не скаржитесь, значить – померли, пожалійтесь хоча б на совість”.

– А чи можете порівняти обслуговування в партійних лікарнях і звичайних, де лікували пересічних громадян?

Безумовно, різниця була і то суттєва. Добирались туди найкращі кадри. Однак були випадки, коли лікаря “по блату” влаштовували. Тому були такі ситуації, коли лікар був кращий в п'ятій лікарні, ніж у восьмій. Ми знали, де є хороші лікарі, то ішли до них. Однак, як правило, хороші спеціалісти на таку роботу не ішли, вони працювали в тих колективах, де народились, керували або на кафедрі, або в медінституті. У тих лікарнях черг не було, там аптека була краща, можна було придбати якісь ліки, які у звичайній аптеці не купиш.

Наприклад, був випадок, коли в мого знайомого важко захворіла дружина, негайно потрібні були ліки, яких не було. Подзвонив батькові, він якраз перебував на з'їзді, зайшов у спеціальну аптеку при лікарні, де обслуговувались партійні працівники, купив ті ліки і ввечері передав їх на потяг.

– Чи були якісь привілеї (незручності) пов'язані із професією батька?

В мене був такий постійний конфлікт з батьком. Іноді я приходив і казав, що отримав п'ять з фізики, то батько мене переконував – це не мені п'ять поставили, а йому. Тому я постійно хотів йому щось довести, що я вартий чогось сам по собі. Усі в номенклатурних колах, бо ми так товаришували сім'ями, шукали в тих професіях переваги, а мені не подобався саме той шлейф, бо він заважав вільно розвиватися самому. Я відразу знайшов нішу, яка допомагала мені залишатись просто Сашею – я пішов в спорт, а там не важливе твоє прізвище. Я займався фехтуванням, кандидат в майстри спорту і мені подобалось, що там я просто Саша. Цей шлейф супроводжувався у нашій родині (це дуже чітко відслідковувала мама). Наприклад, я хотів мати джинси, які коштували 900 крб. в той час, і мама мені казала: “Ти не можеш собі цього дозволити, бо твій друг, в якого мама прибиральниця, має зарплату 60 руб. І от ти прийдеш в цих джинсах і він буде тобі заздрити, тому ти не можеш собі цього дозволити. От коли почнеш заробляти..., бо скажуть, що син першого секретаря прийшов в джинсах за 900 крб.”. В мене вдома всі таку позицію займали, але мені це не подобалось, бо я хотів мати своє. Тому я підробляв там, де міг, працював на собачій площадці – знаходив можливості бути незалежним, але, на жаль, тоді не так легко це вдавалось.

– Яку роль відігравали перспективи, пов'язані із наслідуванням професії батьків?

Батько ніби підтримував мою самостійність, але мовчки. Безумовно в нас був великий конфлікт, коли я пішов на історичний факультет. Він боявся за моє майбутнє і хотів мене одного разу влаштувати на роботу, двічі я відбивався. Один раз хотів зробити секретарем комсомолу Львівського університету, а другий – направити в КДБ. Я прийшов на прийом в КДБ, це весела була організація, і коли я відмовився, то мені сказали: “Ви добре подумали?”. Якимось так склалось, що у мене з партією складні були стосунки. Ще пам'ятаю, що сказав батькові, що хочу стати юристом, то батько влаштував мене на роботу в суд, я походив на судові засідання, подивився на реальну ситуацію і мені перехотілось. То я казав: “Батьку, ти вбиваєш у мені всі мрії”.

Коли я сказав, що вступаю на історичний, то всі були здивовані. Мама відразу сказала, що в сім'ї не без винятків, вони всі технарі, математики і тут я вибираю історичний факультет. Мама говорила: “Якщо не поступиш на історичний факультет, то підеш у військово-політичне училище”, то був ще один чинник, бо я армію терпіти не міг.

На першому курсі я поїхав в Москву, скориставшись певними пільгами. В нас була величезна бібліотека. Батько збирав книжки, починаючи зі студентського віку, крім того, були так звані книжки для службового користування, наприклад, довідники, в яких можна було прочитати про деякі речі, яких у звичайній літературі не знайдеш. Ну і я міг їздити в Москву, в Ленінську бібліотеку, і там, вже на першому курсі, я прочитав історію ВПК(б), написану не в нас, а в Італії, де я дізнався про голодомор, про ті всі події, які відбувались. Вони були у вільному доступі, я дивувався, бо у нас у Львові, наприклад, Грушевський був у спецхрані в бібліотеці університету, а в Москві, в публічній бібліотеці, Грушевський був у вільному доступі. Тобто я туди їздив прочитати деякі книги, на які треба було робити спецзапит, які мені і дали б тут, зважаючи на різні обставини, але звичайному студенту у нас не можна було б прочитати.

– Як Ваш батько сприймав Львів? Що говорив про місто, що хотів зробити?

В нього була ідея утворити зі Львова, утворити унікальний виробничий соціальний комплекс, він і японців запрошував для того, щоб розвивали тут своє виробництво, відповідно і якість продукції. Наприклад, домоглись випускати найкращі цигарки в Радянському Союзі, телевізори, ну і, звичайно, автобусний завод. Батько займав таку позицію: Львів не можна розвивати частинами. Має бути комплексна система управління якістю, він, зокрема, був проти будівництва Сихова, навіть отримав догану від В. Добрика, бо захищав інтереси міста. На той час область і місто в партійній номенклатурі займали інші параметри. Для керівників області важливим був трамплін для майбутньої роботи, і коли прийшов В. Добрик, батько отримував тільки догани, бо він не підписував будівлі-п'ятирічки, які загрожували місту. Скажімо, батько був категорично проти Сільмагу, говорив, що в місті не можна розвивати підприємство, яке споживає велику кількість води. В. Добрик каже: “Ми вирішимо це питання за рахунок водогонів”, батько ж відповідає: “Ваша система водогонів непродумана, ви швидко будете водогони залізобетонними трубами (наприклад, Стрийський водогін як прорве, то місто залишиться на два-три дні без води повністю)”. Так воно і сталось, бо треба будувати залізні водогони, тоді заміна труби займає дві години. А В. Добрику потрібно було, щоб Львів мав мільйон жителів і не важливо, якими силами. Батько був проти, бо середньовічне місто не повинно так розширяться.

Місто тоді мало 750 тис. жителів, от В. Добрик казав: “Давайте побудуємо Сихівський масив на 250 тис. людей”. На що батько відповів: “Люди на Сихові сидіти не будуть, вони захочуть в центр поїхати, то будете мати транспортну проблему, по-друге, не всі переїдуть просто так на Сихів, людям потрібно дати роботу, потрібно дати чим займатись”. Так ми і не стали мільйонним містом.

– За яких обставин Ваш батько залишив посаду?

Я постійного замислювався, чи правильно батько зробив, що пішов на цю роботу з інженерної посади. Але розумію, що там він був на своєму місці, бо він був господарником, він розумів як треба організовувати виробництво. Проблема була в тому, що багато партійних працівників просто повірили, що вони можуть щось зробити, проте справа була навіть не в них, проблема була в ідеологічній лінії партії.

У ті часи партійні газети відігравали дуже важливу роль, от захочуть – якусь людину піднімуть, а захочуть – втоплять. До батька приїхав львівський кореспондент, бо в Закарпатті свого не було і каже: “10 тис. рублів, то я напишу про Вас гарну статтю і Ви пройдете на виборах”. А батько на те: “То я що повинен давати хабар своєму органу, від якого я буду балотуватись?” І той журналіст написав про нього розгромну статтю, що нібито він відгородився від народу величезним парканом, що в нього басейн такий величезний (це такий фонтанчик у нас на подвір'ї був 1,2 м х 70 см). Це єдине, що я не витримав і написав листа особисто Горбачову. Я не знав, чи матиме це результат, бо батько забороняв втручатись у його життя, а він просто написав заяву про вихід на пенсію.

Розмову записала Юлія Шелеп